

BATI DÜŞÜNCE GELENEĞİNDE CARL RITTER'İN COĞRAFYASI

Bekir DERİNÖZ¹
Yasin KOÇ²

ÖZET

Modern coğrafyanın kurucusu olan Ritter batıda oldukça fazla sayıda araştırmaya konu olmuş, çalışmaları ve disiplinelere katkıları uzun yıllar tartışılmıştır. Ancak Türkiye’de Ritter ile ilgili çalışmaların sayısı oldukça azdır. Ritter’in coğrafyaya damga vuran çalışmaları Türkçe’ye çevrilmediği için, çalışmaları Türk Coğrafyası’nda yeterince detaylı incelenememiştir. Bu çalışmanın amacı modern coğrafi düşüncenin kurucularından biri olan ve coğrafi disiplin içinde ampirizmin savunucusu olarak görülen Carl Ritter'in batı düşünce geleneği ortamında şekillenen coğrafi bakış açısını ortaya koymaktır. Çalışma Tuan'ın tarif ettiği humanistik coğrafi yöntem perspektifiyle ele alınmış ve literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Veri kaynakları olarak bilimsel bildiri, kitap, dergi ve makaleler ele alınmıştır. Çalışma sonuçları göstermiştir ki, Ritter düzenli ve uyumlu bir evren vizyonuna sahiptir. Bu nedenle coğrafi düşüncesinin teolojik kökleri vardır. Ona göre insan ve doğa arasındaki uyum ilişkisinin ortaya çıkması Tanrı'nın planı ile olmuştur. Ritter, coğrafyada verilerin sunumu için bir çerçeve olarak indüktif yöntemi kullanmıştır. Bu şekilde basit bir ampirik genelleme ihtiyacı hissetmiştir. Ritter, Tanrı'nın planına göre tüm olguların insanlık için mekânsal olarak dağıldığını iddia etmiştir. Ritter'in teolojik coğrafyasında tüm evren Tanrı'nın bir düşüncesidir. Ritter'e göre asıl sorun teleolojik felsefenin ampirik olarak test edilememesi ve dolayısıyla bilimsel bir açıklama olarak nitelendirilmemesidir. Bununla birlikte, bir paradigma özelliğine sahiptir. Ritter'e göre coğrafya insan-doğa ilişkisini konu alan önemli bir disiplindir. Ona göre coğrafya sadece yerlerin, nehirlerin ve dağların yerini söylemez. Ritter, coğrafyada “çeşitlilikte birlik” kavramını geliştirmiştir. Bölgesel coğrafyadaki karşılaştırmalı yöntemin de kurucusu olmuştur. Peyzaj yerine daha ziyade insana önem vermesi, onu çağdaşlarından farklı kılan en önemli özelliklerden biri olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Carl Ritter, Coğrafya, İnsan-Çevre

CARL RITTER'S GEOGRAPHY IN THE WESTERN THOUGHT TRADITION

ABSTRACT

Ritter, who is the founder of modern geography, has been the subject of a great number of research in the west and his studies and his contributions to the discipline have been discussed for many years. However, the number of studies related to Ritter in Turkey is quite low. Because Ritter's works which do not translate into geography have not been translated into Turkish, their studies have not been studied in detail in Turkish geography. The aim of this work is to establish the geographical point of view of Carl Ritter, one of the founders of modern geographical thought, which is regarded as an advocate of empiricism in geographical discipline. The study was carried out with the perspective of humanistic geographical method described by Tuan and the literature review method was used. Scientific papers, books, journals and articles were discussed as data sources. The results of the study showed that Ritter has a regular and harmonious vision of the universe. For this reason, geographical thinking has its theological roots. According to him, the emergence of the harmony between man and nature has come about through God's plan. Ritter has used the inductive method as a framework for presenting data on geography. In this way, I felt the need for a simple empirical generalization. According to God's plan, Ritter claimed that all phenomena were spatially distributed for humanity. In Ritter's theological geography, the whole universe is a thought of God. According to Ritter, the real problem is that the teleological philosophy can not be empirically tested and therefore is not described as a scientific explanation. However, it has a paradigm feature. According to Ritter, geography is an important discipline that deals with human-nature relations. According to him, geography does not just tell the location of places, rivers and mountains. Ritter has

¹ Balıkesir Üniversitesi, bekirderinoz@balikesir.edu.tr

² Balıkesir Üniversitesi, yasinkoc2009@gmail.com

developed the concept of "diversity unity" in the region. He was also the founder of the comparative method in the regional geography. It is one of the most important features that differentiates him from his contemporaries that he attaches more importance to human rather than landscape.

Keywords: Carl Ritter, Geography, Human-Environment

1. GİRİŞ

Doğa insandan insana farklı anlamlar ifade edebilen kültürel bir kavramdır. Başlıca iki tip doğa algısı / görüşü vardır. Bunlardan ilki organik görüş, diğeri ise mekanik görüştür. Geleneksel toplumlarda görülen organik doğa görüşünde insan doğanın bir parçasıdır. Bir cana sahip olan habitat doğa ruhları ile doludur ve rahatsız edilmemelidir (Tuan, 1977). Bunun aksine batı toplumlarında ve modern çağın diğerkentli toplumlarında mekanik doğa görüşü hâkimdir. Mekanik doğa görüşünün temellerini Bacon ve Descartes atmış, batılı sanayi toplumunun ortaya çıkmasına zemin hazırlamışlardır. Newton ise her iki düşünürün doğa hakkındaki teorilerini birleştirmiştir. Einstein'ın kuantum fiziği ile gelişen bu dünya görüşü insan ve toplum bağlamında Darwin, Marx ve Freud üçlüsü tarafından geliştirilmiştir. Auguste Comte ise etkilerini pozitivist sosyal bilim anlayışında gösteren ontolojik ve epistemolojik yenilikler getirmiştir (Tuan, 2002).

Bilindiği gibi 18. ve 19. yüzyılda Kıta Avrupasında sömürgecilik faaliyetleri bir dizi düşünsel sonuçlar doğurmuştur. Söz konusu dönemde maskulanizm, etnosantrizm ve emperyalizmden kaynağını alan sömürgecilik faaliyetleri coğrafya biliminde de hakim yaklaşım olmuştur. Darwin'in söz konusu dönemde tüm bilimlerde ortaya çıkan yoğun etkisi, Humboldt ve bilhassa Ratzel'in determinist görüşleri, çevresel determinist yaklaşımın hakim paradigma olmasına sebebiyet vermiştir (Koç, 2016). Ritter'in farkı ise araştırma yapılırken insan-çevre arasında ilgi kuracak bir inceleme yöntemini tercih etmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim bu bakış açısı coğrafya biliminin bugün de temel felsefesini ve pratikteki özünü oluşturmaktadır (Gümüşçü, 2012; Derinöz vd., 2017).

Ritter, modern coğrafi düşüncenin kurucusu olarak bilinir. Ritter aynı zamanda bölgesel coğrafyadaki karşılaştırmalı yöntemi ilk uygulayan kişidir. Ritter ile ilgili çalışmalar Türkiye'de yok denilecek kadar azdır. Bu durum çalışmanın motivasyon kaynağı olmuştur. Bu açıdan bakıldığında bu çalışma literatürdeki boşluğu doldurması açısından da önem arz etmektedir. Ritter, Almanya'da coğrafyanın gelişimi ve büyümesi üzerine Humboldt'tan daha fazla ve doğrudan etki yapmıştır (Özgüç ve Tümertekin 2010; Linke, 1981; Jensen, 2009). Ritter kendisine rehberlik eden coğrafyacı Muths (Johann Christoph Friedrich GutsMuths, 1759-1839) ile tanışmasından sonra Muths ile beraber coğrafya ile ilgili ilk çalışmalarını yapmış; özellikle doğa araştırmaları ile coğrafyanın gelişimine katkıda bulunmuştur (Warf, 2010).

Ritter, erken eğitimini Gotha yakınlarındaki Schnepfenthal'da (Schnepfenthal ya da Salzmannschule Schnepfenthal 1784 yılında kurulan Gotha, Almanya'da bir yatılı okuldur) Rousseau ve Pestalozzi ilkelerine dayanan bir okul olan Salzmann School'da almıştır. Bu okul Rousseau tarafından savunulan bir okuldur. Jean-Jacques Rousseau insan doğası üzerine çalışmıştır. Rousseau'nun, Emile (1762) adlı romanı Fransız Devrimi sırasında yeni bir ulusal eğitim sisteminin ilham kaynağı olmuştur (Rousseau,

2014:8). Bu eser birey ve toplum arasındaki ilişki hakkında temel politik ve felsefi sorunları ele almıştır. Bu eser geleneksel yöntemle çelişen yeni bir eğitim prosedürü geliştirmiştir. Çünkü yeni prosedürün amacı, çocuğun doğuştan gelen potansiyellerini geliştirmeye teşvik etmektir (Beck, 1979). İsviçreli bilim adamı ve eğitimci Johann Pestalozzi fikirlerini daha da geliştirmiş ve kavramların fenomenlerin gözlemine dayandırılması gerektiğini ve küçük çocukların insanların çevreye katılımını gözlemleyebilmesi için doğaya maruz kalmaları gerektiğini belirtmiştir (Kramer, 1959). Salzamann bu yeni önerileri merak etmiş ve okulunu Thuringerwald'daki (Thuringia Eyaleti – Almanya'da dağlık bir bölge) Schnepfenthal'da kurarak onlarla denemelere başlamıştır. Öğrencilere yakın çevrelerinde meydana gelen olaylar arasındaki ilişkileri nasıl gözlemleyebileceklerinin öğretilmesi üzerinde çalışmıştır (Linke, 1981).

Ritter, almış olduğu eğitim ile birlikte erken yaşta insanlar ve çevre arasındaki yakın ilişkiyi gözlemlemeye başlamıştır. Ritter'in öğretmeni tarafından açığa çıkarılan “dağların zengin manzarası” nı konu alan fikrini Ritter geliştirmiş ve bu sayede daha sonraki dönemde ona bir coğrafya bursu ödülünü de kazandıracak olan “doğa birliği” fikrini türetmiştir (Linke, 1981). Ritter 17 yaşına geldiğinde Profesör Niemeyer ile çalışmalara başlamıştır. Helle Üniversitesi'ne girmiş, burada Latince ve Yunanca dillerini öğrenerek coğrafya - tarih ağırlıklı bir eğitim almıştır. Ritter o dönemde Oder ve Frankfurt kentlerine sık sık araştırma gezileri yapmıştır. Bu gezilerde kendi yöntemlerini geliştirmesine yardımcı olan bir gözlemci olarak yeterliliğini büyük ölçüde arttırmıştır (Kramer, 1959). Dikkatli ve ayrıntılı gözlem yapmaya özen göstermiştir. Öğrencilerini de sık sık arazi çalışmalarına ve gözlemlere götürmüştür. Daha sonar benzer arazi çalışmalarını İsviçre ve İtalya'da sürdürmüştür (Martin ve James, 1993). Bu ülkelerdeki doğal ve kültürel manzaralarla ilgilenmiştir. Ritter, anatomist Sommering, jeolog Ebel ve eğitim reformu lideri Pestalozzi başta olmak üzere bu çalışmalarında dönemin ünlü akademisyenleriyle yakın temas halinde bulunmuştur.

Ritter'in araştırma planlarında doğa bilimlerini ilgilendiren yöntemler (özellikle gözlemsel doğa araştırmaları yöntemleri) ağırlık kazanmıştır (Martin ve James, 1993). Ancak onun ilgisi giderek insan sorunu - tarih çerçevesinde gelişmiş ve yoğunlaşmıştır. Coğrafya ile daha önceki tarihi çalışmalar arasındaki bağlantıyı araştırmalarında sürdürmüştür. Ritter'in 1807'de Alexander Von Humboldt ile yaptığı görüşme birçok açıdan önemli olmuş ve Ritter'in hayatında, fikirlerinde dönüm noktalarından birini oluşturmuştur. Humboldt, Ritter üzerinde derin etkisi olan bir bilim adamı olmuştur. Ritter, Humboldt'un dünyanın farklı yerlerindeki doğal ve beşeri fenomenleri gözlemlemedeki çok yönlülüğünden oldukça etkilenmiştir. Humboldt'un toprak koşullarının insanlık açısından önemi hakkındaki fikirleri Ritter'in oldukça ilgisini çekmiştir (Linke, 1981; Tuan, 2002; De Blij ve Nash, 2007).

1814 yılında Göttingen Üniversitesi'ne giren Ritter, coğrafya, tarih, pedagoji, fizik, kimya, mineraloji ve botanik üzerine eğitim almıştır. 1818'de Ritter, Frankfurt Üniversitesi'e Tarih Profesörü olarak atanmıştır. Frankfurt'ta tarih ve coğrafya profesörü olarak görev yapan Ritter, bir yıl sonra askeri kolejde ve Frankfurt Üniversitesi'nde ikili olarak görev yapmaya başlamıştır. Daha sonra, coğrafyanın ilk koltuğunun Almanya'da oluşturulduğu dönemde Ritter 1820 yılında Berlin Üniversitesi'ne coğrafyanın ilk profesörü olarak atanmıştır (Beck, 1979). Daha sonra Berlin Coğrafya Derneği'ni

kurmuş ve 39 yıl boyunca Berlin Üniversitesi Coğrafya Bölümü'nde görev yapmıştır. Ritter 1859 yılında Berlin'de vefat etmiştir.

2. AMAÇ, ARAŞTIRMA SORULARI VE YÖNTEM

Carl Ritter coğrafyada karşılaştırmalı yöntemi ilk kez kullandığı kabul edilen, birçok doğal olayı sınıflandırmaya ve açıklamaya çalışan, doğa ile uygarlık ve kültür unsurları arasındaki ilişkileri yorumlayan bir coğrafyacıdır. Ritter, yaşamı boyunca doğanın jeopolitiğin gelişimini destekleyen insan servetleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu kanıtlamaya çalıştı. Fikirleri birçok yönden 19. ve 20. yüzyılın başlarında coğrafi düşüncenin gelişimini şekillendirdi. Ancak Ritter ve eserleri batı dünyası tarafından detaylı şekilde incelenip, birçok dile çevrilmesine rağmen, Ritter'in hiçbir çalışması henüz Türkçe'ye çevrilmemiş, dolayısıyla konu Türk Coğrafya camiasında yeterince çalışılmamıştır. Var olan çalışmaların sayısı oldukça az olmakla birlikte bu çalışmalar da daha ziyade sempozyum bildirileri niteliğindedir. Türkiye'de coğrafyaya giriş kitaplarında oldukça geniş yer verilen ve coğrafyanın gelişmesindeki öneminden bahsedilen Ritter ile ilgili yazılmış kapsamlı bir makale ya da kitap bulunmamaktadır. Bu çalışmanın amacı coğrafi düşünce geleneğinde temel isimlerden biri olan ve modern coğrafi düşüncenin kurucusu olarak kabul edilen Alman coğrafyacı Carl Ritter'in batı düşünce geleneğinde ortaya çıkan ve gelişen coğrafi bakış açısını ortaya koymak; bu bakış açısının önemini ve geçmişten günümüze coğrafya disiplinine olan katkılarını belirlemektir. Bu amaçla çalışmada cevap aranan araştırma soruları şunlardır:

- Carl Ritter'in coğrafi düşüncesinin temeli ve dinamikleri nelerdir?
- Bu düşünce biçimi geçmişten günümüze coğrafyayı nasıl etkilemiştir?
- Ritter'in coğrafi bakış açısının önemi nedir ve bu bakış açısının modern coğrafya disiplinine katkıları nelerdir?

Bu araştırma sorularının yanıtlanması amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden olan literatür taraması ve doküman incelemesi teknikleri kullanılmıştır. Ritter'in İngilizceye çevrilen eserleri elde edilmiştir. Bu çalışmada veri kaynakları olarak özellikle yabancı dildeki bilimsel kaynaklar incelenmiştir. Ritter'in kendi eserleri ve bu eserler hakkında fikir ileri süren, hatta bu fikirleri kitaplaştıran, batı dünyası tarafından üretilmiş kaynaklar çalışmanın temel kaynaklarını oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmada Tuan tarafından tarif edilen humanistik bakış açısı gözetilmiştir.

3. BULGULAR

Yapılan araştırmalar Ritter'in bilimsel coğrafyasında mekânsal birlik kavramının en temel kavram olduğunu göstermiştir. Ritter'e göre mekânsal birlik kavramı, doğadaki tüm bireysel özelliklerin nedensel bir bağıntısı olduğunu göstermektedir. Bu birliği ve tutarlılığı sağlamak için doğa incelenmelidir. Tuan Ritter'in bu birliğin organik ve inorganik, insani ve insani olmayan, maddi ve manevi yanlarının olduğunu belirtmiştir (Tuan, 1998). Tuan'a göre bu faktörlerden herhangi bir bölümün hariç tutulması ona göre sadece keyfi olmakla kalmaz, bütünü tutarlılığını ve birliğini yok eder. Tuan'a (1977) göre bir mekanın kendi içindeki bağlantıları ve bu bağlantıların tüm

özellikleri, doğal bir bütünlük oluşturup oluşturmadığına bakılmaksızın, doğal olarak birleşik bir kompleks oluşturmaktadır.

Ritter'in düzenli ve uyumlu bir evren vizyonu vardır. Ritter'in bütünlük hakkındaki fikirleri, Alman idealist filozofu Hegel'in yazıları ile uyumludur ve bu yüzden Ritter'in tutumları, düşünceleri tüm evreni anlamaya dönüktür. Bu durum devamında Ritter'de sonsuza kadar her şeyi Tanrı'da görme girişimine yol açmıştır. Bu nedenle bakış açısı teleolojiktir. Ritter, insanın ve doğanın uyum içinde olmasını Tanrı'nın eseri olarak görmektedir. Ritter, Tanrı'nın bu eserini anlamak için doğanın çalışılması gerektiğini düşünmüştür. Onun bilim görüşünde Tanrı evrenin planlayıcısıdır. Kıtaların şekli tesadüfi değildir, Tanrı'nın belirlediği şekildedir. Böylece şekiller ve yerler insanlığın gelişimi için Tanrı tarafından tasarlanan rollerini oynamaktadır. Ritter'e göre Tanrı yeryüzünü insan için tasarlamıştır. Nasıl ki insan vücudu ruh için yaratıldıysa, yeryüzü de insanlık için yaratılmıştır. İlginçtir ki Ritter'den 150 yıl kadar sonra Çin asıllı Amerikalı bir coğrafyacı olan Yi-Fu Tuan da yeryüzünü insanın evi olarak tanımlamıştır. Ancak o dönemde Ritter'in bu teolojik yaklaşımı bilimsel olmadığı gerekçesiyle uzunca bir süre reddedilmiştir. Ritter'in dünyanın önde gelen bölgeleriyle ilgili bu teolojik (amaçsal) bakış açısı, çağdaşları tarafından dinin doğal fenomenlerin açıklanmasında, özellikle de büyük bölgelerin (yani kıtaların) düzenlenmesinde etkili olamayacağını ifade etmeleri nedeniyle ciddi eleştirilere maruz kalmıştır (Ritter, 1820; Ritter, 1865; Warf, 2010; Özgüç ve Tümertekin, 2010).

Ritter'in yöntemi tümdengelimle dayanmaktadır. Ritter temel varsayımlardan ya da diğer yöntemlerle kurulan gerçeklerden yeni sonuçlar çıkarmıştır. Ritter aynı zamanda birçok uyarıcı fikir sunmuştur. Örneğin, suyun dolaşım sistemi, toprak ve su soğuma-ısınma oranları arasındaki ayrım, kuzey ve güney yarı küreler arasındaki farkın toprak ve su oranlarına olan etkisini vurgulamıştır. Kıtalar arasındaki çeşitli farklılıkları tespit etmiştir. Ritter aynı zamanda dünyayı bir bütün olarak bir organizmaya; kıtaları bireylere veya organlara benzetmiştir. Her kıtayı farklı renkte, farklı bir ırkla özdeşleştirmiştir. Örneğin, ona göre Afrika siyah renk ile temsil edilmiştir ve siyahların kıtasıdır. Beyaz renk ve beyaz insanlar Avrupa'yı temsil etmektedir. Sarı renk ve sarı ırk insanlar Asya'yı temsil etmektedir. Kırmızı renk ve kırmızı renkli insanlar ise Amerika'yı temsil etmektedir. Ritter'in yaptığı bu abartılı genelleme coğrafyada belirsiz bir yapı doğurmuş ve camiada uzun süre tartışılmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, Ritter'in her ne kadar tam bir çevresel determinizm savunucusu olmasa da, içinde bulunduğu dönemin özellikleri itibarıyla fiziksel çevrenin insan gelişimi üzerinde etkili olduğunu düşündüğünü göstermektedir (Ritter, 1832; Gage, 1867; Ritter, 1865; Beck, 1979, Ritter, 1862). Hatta bu fikirler o dönemde Darwin'in Türlerin Kökeni adlı eserinin 1859'da yayınlanmasıyla birlikte, organizma ile çevresi arasındaki yakın ilişkilere vurgu yapılarak güçlendirilmiştir. Ancak burada Ritter'in bir çevresel determinizm savunucusu olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Çünkü Ritter'in çalışmalarında insan merkezli yaklaşımları baskındır. Çevresel determinizm içeren diğer düşünce kalıbı daha sonraki süreçte coğrafya camiasında ciddi tartışmalara ve yol ayrımlarına neden olmuştur.

Ritter'in anıtsal nitelikteki eseri Erdkunde (coğrafya) adlı eserdir. Bu eserinde tüm doğa fenomenlerinin ve formlarının insan ırkıyla ilişkisi olduğu ilkesini

coğrafyanın temel ilkesi olarak kabul etmiş; coğrafyanın insan ya da insanlık merkezli olduğunu savunmuştur. Ona göre tarih ve coğrafya ayrılmazdır ve öyle kalmalıdır. Ritter bu eserinde tarih ve doğa arasındaki ilişkiyi hem organik, hem de inorganik olarak göstermeyi amaçlayan karşılaştırmalı bir tema dahilinde ele almıştır. Bu eser 1817-1859 yılları arasında tamamlanmış olan 19 ciltlik bir eserdir. Ancak bu ciltlerde sadece Afrika ve Asya kıtalarının bir bölümü ele alınmıştır. Ritter tüm çalışmalarına ve bitirme isteğine rağmen Avrupa çalışmalarını tamamlayıp bu esere aktaramamıştır. Erdkunde, tabiat ve tarihle ilgili olarak dünya bilimini ifade eden kapsamlı Almanca bir eserdir. Ritter başlıca çalışması olan Erdkunde adlı eserinde coğrafyayı, “yerel koşullarla ilgili olan ve bir yerin niteliklerini topografik, biçimsel ve maddi koşullar açısından ifade eden bir bilim” olarak tanımlamıştır. Bunlardan topografik faktörler dünya yüzeyinin doğal bölünmeleri ile ilgilidir. Biçimsel faktörler kara, deniz ve atmosferin hareketlerini ve dağılımlarını kapsamaktadır. Maddi koşullar ise, doğal tarihin coğrafi yönü olarak tanımlanmıştır. Bu koşullar minerallerin, bitkilerin ve hayvanların dağılımını kapsamaktadır. Ona göre dünya insanın evidir ve coğrafi çalışmaların ilgilenmesi gereken alan dünyanın dış kabuğudur, dünyanın tamamı değildir.

Ritter, coğrafyayı felsefenin rasyonel ilkelerinden veya genel coğrafya teorilerinden ziyade, ampirik bir bilim olarak tanımlamıştır. Ona göre coğrafi çalışmalar gözlem yoluyla yapılmalıdır. Dünya üzerinde insan ve insan dışındaki fenomenler arasındaki ilişkiyi yöneten kanunlar vardır. Ve bunlar ancak gözlem yoluyla elde edilebilir. Arazide gözlemlenen tüm gerçekler ve ilişkiler bir araya getirebilirse, bu ilişkiler arasındaki yasaların belirlenmesi mümkün olacaktır.

Ritter "çeşitlilikte birlik" olarak adlandırılan temel bir ilkenin sahibi olmuştur. Ona göre, habitatin biyotik ve abiyotik bileşenleri arasında insanın kültürel ortamının da dahil olduğu bir birlik vardır. Böyle bir yaklaşımda, çevrenin tüm fiziksel ve kültürel bileşenleri göz önüne alınmaktadır. Bu bileşenler arasındaki ilişkinin anlaşılması, o alanın coğrafyasını anlamak için gereklidir. Bu bölgesel bir yaklaşımdır. Çeşitlilik içindeki birlik, doğal olarak sınırlanmış olan her alanın iklim, kültür, nüfus ve tarih açısından bir birlik olduğu anlamına gelmektedir. Ritter'in bu çeşitlilikte birlik arayışı onu bireysel özelliklerin sistematik olarak çalışılması yerine, coğrafya için bölgesel yaklaşımı kullanmaya yöneltmiştir. Bununla birlikte, sistematik çalışmaların önemini fark eden Ritter, bu anlamda dönemin ünlü fiziki coğrafyacısı olan Alexander Von Humboldt'tan faydalanmıştır. Bölgesel bir coğrafya üretme arzusunda olan Ritter, daha büyük boyutlu bölgelere yönelmiştir. Bu da başlıca coğrafi birimler olan kıtaları incelemeye yönelmesine ve kıtaları “başlıca bölgeler” olarak adlandırmasına yol açmıştır. Daha sonraki çalışmalarında kıtalar arasında karşılaştırmalı yöntemler kullanması nedeniyle Ritter aynı zamanda bölgesel coğrafyadaki karşılaştırmalı yöntemin kurucusu olarak kabul edilmiştir.

SONUÇ

Ritter çalışmalarında coğrafya bilimine uygun yöntemin dünyanın yasalarını bilmekten geçtiğini önemle vurgulamıştır. Ona göre doğada yer alan her ilişki ve bu ilişkiler arasındaki karmaşık ağ mutlaka araştırılmalıdır. Doğanın ana oluşum biçimine dikkat çekilerek ampirik yöntemler kullanılmalıdır. Bu durum bölgesel coğrafya ile

ilgili sistematik çalışmalarda Ritter'in gayretini açıkça yansıtmaktadır. Ritter çalışmalarında, bu bireysel özelliklere ve olgulara yönelik sistematik çalışmaların önemini ifade etmiştir.

Ritter'in 19. yüzyılın ortalarında coğrafya metodolojisinin geliştirilmesindeki etkisi büyüktür. Ritter, coğrafyacının görevinin sadece rakamları saymak olmadığı; yer ile olan bağlantının, dünya yüzeyinin genel ve yerel fenomenlerinin ve bunlar arasındaki ilişkilerin anlaşılması ve bu yöntemle coğrafi yasalara ulaşılması gerektiği fikrini öne sürmüştür. Coğrafya üzerinde mekansal olarak dağılmış olguların nedensellik ve karşılıklı bağımlılığını izlemek gerektiği yaklaşımını coğrafyaya kazandırmıştır. Ritter, aynı zamanda modern coğrafyanın ardışık dönemleri için geçerli olan sistematik çerçeveyi coğrafyaya kazandıran kişi olmuştur.

Ritter'in bölgesel coğrafyası insan merkezlidir. Burada amaç yerküre yüzeyini insan merkezli bir bakış açısı ile incelemektir. Burada Ritter insanlık ve doğa arasında bir ilişki kurmayı; insanoğlunun tarihi ile yaşadığı zemin arasındaki ilişkiyi görmesini amaçlamıştır. Böylece öğretisine dinamik bir unsur kazandırmıştır. Bu dinamik unsur onu doğanın birliği anlayışına götürmüştür ve çeşitlilikte birlik kavramını geliştirmesine olanak sağlamıştır. Ritter, doğanın birliğinin teoride ve pratikte fark edilebileceğini vurgulayan ilk kişi olmuştur. Coğrafyacıların doğayı birleştiren bu bütünlüğü entelektüel olarak ortaya koyabilecek kişiler olduğunu ifade etmiştir. Burada Ritter'in bilimsel bir bütünlük geliştirme girişimi görülmektedir ve bu önemlidir. Ritter'in felsefesi özellikle de amaç bilinci kavramında, her şeyi kapsayan açıklayıcı bir bütünlük gerçeği teorisine dayanmaktadır. Onun felsefesi, parçalardan ziyade bütünü anlamaya yöneliktir. Bu konsept kuşkusuz coğrafyayı insan odaklı hale getirmiştir.

Ritter'in bir bilim adamı olarak önemi ile coğrafya disiplinine olan katkıları, kapsamlı ve eleştirel bir bakış açısına sahip olmasından ve sistematik çalışma anlayışından gelmektedir. Ayrıca Ritter 19. yüzyıl coğrafyasında bütüncül geleneğin temelini atmıştır. Coğrafyayı rasyonel ilkelerden veya teorilerden ziyade ampirik bir bilim olarak tanıtmıştır. Teolojik yaklaşımı gereği yeryüzünün insan için en ufak ayrıntıları düşünülerek ilahi bir güç tarafından yaratılan bir organizma olduğu fikrini benimsemiştir.

Ritter ile ilgili yapılan birçok çalışmanın sonucunda burada da yazılan teolojik yaklaşımın vurgulandığı görülmektedir. Ritter'in teolojik bakış açısı onun organik doğa görüşüne yakın olduğunu da göstermektedir. Batıda yapılan çalışmalarda bu durum Ritter'i çağdaşlarından ayıran en önemli unsur olduğu da ulaşılan diğer sonuçlardandır. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken nokta Ritter'in insan gruplarının değiştirici etkisine odaklanmak yerine, insan ve çevre arasındaki ilişkinin çoğul anlamına odaklanmış olmasıdır. Bu açıdan günümüz coğrafya yaklaşımlarıyla karşılaştırıldığında Ritter bu görüşlerinden dolayı eleştirilebilir. Ancak çalışma kapsamında yapılan okumalar sonucunda Ritter'in çevresel determinist yönünün tüm çalışmalarının esasını oluşturmadığı ve bu nedenle düşüncelerinin günümüz Türk coğrafya anlayışına zıt olduğu görüşüne de kapılmamak gerekir. Nitekim Ritter aynı zamanda bir tarihçi olması nedeniyle, bu açıdan kendisine önemli bir avantaj sağlamış, önemli humanistik coğrafya çalışmalarına imza atmıştır. Bu durum da onun uzun yıllar disiplinde tartışılmasını ve yer edinmesini sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Beck, H. (1979). *Carl Ritter Genius der Geographie*, Dietrich Reimer Verlag, Berlin.
- De Blij, H. ve Nash, C. (2007) *Human Geography*, John Wiley & Sons Inc., USA.
- Derinöz, B., Koç, Y. ve Köksal, S. (2017). Carl Ritterin Coğrafi Paradigması, Uluslararası I. Eğitim Bilimleri Sempozyumu, 3-5 Kasım, Bandırma / Balıkesir.
- Derinöz, B. ve Koç, Y. (2017) Coğrafya’da Değişen Paradigmalar, Uluslararası Demirci Sempozyumu, 12-14 Ekim, Demirci, Manisa.
- Gage, W. L. (1867). *The Life of Carl Ritter: Late Professor of Geography in the University of Berlin*, Almanya.
- Gümüşçü, O. (2012). *Coğrafya’ya Davet*, Yeditepe Yayınevi, ISBN: 9786055200008.
- Jensen, A. H. (2009). *Geography, History and Concepts: A Student’s Guide*.
- Koç, Y. (2016). Dijital Ekoloji ve Değişen Dünya, Hece Dergisi, Dijital / Sayısal Kültür Özel Sayısı.
- Koç, Y. ve Derinöz, B. (2017). Coğrafyada Değişen Yaklaşımlar Açısından Humanistik Coğrafya, Uluslararası Demirci Sempozyumu, 12-14 Ekim, Demirci, Manisa.
- Kramer, F. L. (1959). A Note on Carl Ritter: 1779–1859. *Geographical Review* 49:406–409.
- Linke, M. (1981). “Carl Ritter 1779-1859”, *Geographers, Bibliographical Studies*, vol. 5, 99.
- Martin, G. J. and James, P. E. (1993). *All Possible Worlds- A History Of Geographical Ideas*, John Wiley&Sons, Inc., USA.
- Özgüç, N. – Tümertekin, E. (2010). *Coğrafya, Geçmiş Kavramlar, Coğrafyacılar*, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Ritter, C. (1820). *Die Vorhalle Europäischer Völkergeschichten vor Herodotus, um den Kaukasus und an den Gestaden des Pontus (Kafkasya ve Pontus kıyılarında, Herodotus öncesi Avrupa Etnik hikayeleri)*, İngilizceye Çeviren: D. Gruyter, 2018 Yeniden basım, Almanya.
- Ritter, C. (1865). *Comparative Geography*, İngilizceye Çeviren: W. Leonard, Philadelphia, J.B. Lippincott & Co., USA.
- Ritter, C. (1862). *Allgemeine Erdkunde (Genel Coğrafya)*, İngilizceye Çeviren: D. Gruyter, Almanya.
- Ritter, C. (1832), *Die Erdkunde von Asien (Asya Coğrafyası)*, İngilizceye Çeviren: D. Mark, Book from the collections of Ghent University, Almanya.
- Rousseau, J. J. (2014). *Emile*, 1. Baskı, ISBN: 6053242062.
- Tuan, Y. F. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience*, 5th Edition, ISBN-13: 978-0816638772, University of Minnesota Press, Minneapolis, London.
- Tuan, Y. F. (1998) *Escapism*, John Hopkins University Press, Baltimore, London.
- Tuan, Y. F. (2002). *Dear Colleague*, University of Minnesota Press, Minneapolis, London.
- Yılmaz, S. ve Özçağlar, A. (2016). Beşeri Coğrafyanın Öncüsü Carl Ritter’in Coğrafya Bilimine Getirdiği Yenilikler Ve Bugüne Yansımaları, TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 13-14 Ekim 2016, Ankara.
- Warf, B. (2010). “Carl Ritter (1179-1859)” *Encyclopedia of Geographky*, Cilt 5, University of Kansas, Singapur.